

РОЗДІЛ III

Військові операції та окупаційний режим

Ярослав Царук

Початок війни 22 червня 1941 року (Устилуґ–Луцьк)

У статті на основі свідчень очевидців – жителів сіл, розташованих неподалік дороги «Устилуґ–Луцьк», – описано бої між наступаючими німецькими військами і Червоною армією у період з 22 червня 41-го до 25 червня 1941 року.

Ключові слова: німецька армія, Червона армія, прикордонники, танки, стрілецька зброя, літаки, артилерія, атака, наступ, відступ, свідчення очевидців.

Царук Ярослав. Начало войны 22 июня 1941 года (Устилуґ–Луцк). В публикации на основе воспоминаний свидетелей – жителей деревень, расположенных возле дороги «Устилуґ–Луцк», – описаны бои между наступающими немецкими войсками и Красной Армией в период с 22 июня 1941-го по 25 июня 1941 года.

Ключевые слова: немецкая армия, Красная армия пограничники, танки, стрелковое оружие, самолеты, артиллерия, атака, отступление, свидетельство очевидцев.

Tsaruk Jaroslav. The Outbreak of War 22.06.1941 (Ustilug–Lutsk). The publication, based on recollections of witnesses – the inhabitants of villages near the road, «Ustilug–Luck» is a description of the fighting between the advancing German troops and the Red Army from 22.06.1941g. of 25.06.1941g.

Key words: German Army, the Red Army guards, tanks, small arms, aircraft, artillery, attack, retreat, evidence of the witnesses.

Постановка наукової проблеми. З кожним роком людство віддаляється від часів Другої світової війни. Тому існує проблема ґрунтовних досліджень про хід найжахливішої війни ХХ століття, де одним з найдостовірніших фактів є записи свідчень старожилів, які ще пам'ятають про ці дні.

Аналіз досліджень і публікацій. Про початок війни написано дуже багато книг (К. С. Москаленко, В. Петров, Б. Горбатов, В. Платонов). Однак вони не спираються на свідчення очевидців тих подій – жителів прикордонних районів, отже існує необхідність подальшої розроблення цієї теми.

Мета цього дослідження – здійснити спробу правдиво описати хід військових подій у місцях проживань свідків у напрямку від Устилуґа до Луцька.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Перш ніж переходити до опису ходу початку війни на теренах Устилуґ – Луцьк, хочу навести дані про кількісний склад армій, що могли бути задіяні на цьому напрямі.

«У своєму виступі 5 травня 1941 року товариш Сталін похвалився перед випускниками військових академій, що в складі Червоної армії вже є 306 дивізій, а в недалекому майбутньому їх число буде доведено до 309. До серпня 1941 року розраховано, що буде до 344, з них на сьогодні вже розвернуті:

- 200 – стрілецьких дивізій,
- 61 – танкова дивізія,
- 31 – моторизована дивізія,
- 13 – кавалерійських дивізій,
- 305 разом (всього),

348 – авіаполків,
5 – повітрянодесантних корпусів,
10 – окремих протитанкових артилерійських бригад РГК,
94 – корпусних артполки,
72 – артилерійських полки РГК.

Не рахуючи військ НКВС, чисельність армії уже понад 8 млн чоловік і до 1 серпня має бути до 8,9 млн.

Число танків до 1 серпня повинно досягнути близько 37 тисяч одиниць (на цей день уже є 27,5 тис.).

Число літаків усіх типів вже досягнуло 32 628, із них бойові машини складають 22 171 одиницю.

У військах знаходилося понад 106 тисяч артилерійських і мінометних стволів різних калібрів.

Понад 75 % від загальної кількості військових сил було розвернуто на західному кордоні двома стратегічними ешелонами.

Почалось формування третього стратегічного ешелону» – такі дані наводить Ігор Бунич у книзі «Операція «Гроза», ошибка Сталина» [1, 577].

Жуков заспокоює батька всіх народів.

«Який найгірший варіант? Німці самі на нас нападуть? У нас тільки на кордоні потрібна перевага за всіма даними. Ми їх зразу зупинимо, оточимо і знищимо. І морально буде краще. Всі побажать, що на нас напали.

Та навряд чи так буде. Німці не божевільні, щоб з такими силами, як у них, починати війну!» [1, 649].

«В тісноті Львівського балкону терлись боками 4 (чотири) радянські армії – 5-та, 6-та, 26-та і 12-та Південно-Західного фронту генерала армії Михайла Кирпоноса.

У складі 6 (шести) механізованих корпусів – 15-го, 16-го, 19-го, 22-го, 24-го і 2-го рахувалося 2911 танків, із них – 307 танків «КВ» і «Т-34». Південніше Києва було розміщено 19-ту армію другого ешелону, а на північ від Києва чекав наказу 1-й повітрянодесантний корпус. Близько 2000 літаків готові підтримати сухопутні війська, а також 13 634 гарматних і мінометних жерл [1, 649, 665].

«У напрямку Устилуг – Луцьк німецьке «ударне угруповання вермахту у складі 13-ї і 14-ї танкової та 44-ї і 299-ї стрілецької дивізій та двох піхотних дивізій (45 тисяч особового складу та до 150 танків і бронетранспортерів) просувались уздовж шосе при потужній підтримці авіації, маючи потрійну перевагу в живій силі й техніці» [2].

Нехай сам читач порівняє, в кого була чисельна перевага.

Для охорони кордону 12.10.1939 р. було створено 90-й прикордонний загін, до якого входили дві комендатури: Устилузька з чотирма заставами (Коритнецька, Чернявська, Видранецька та Устилузька); до Лудинської входили Черниківська, Вигаданицька, Цуцнівська та Поромівська застави.

На заставах було до 60 прикордонників, а в комендатурі – 250–300. Озброєння стрілецьке – пістолети, гвинтівки, кулемети, гранати.

На території прикордонного загону було збудовано (ще не всі закінчені) 97 дзотів. У місті Володимирі-Волинському розташовувалися 87-ма стрілецька і 41-а танкова дивізії.

З початком війни першими прийняли бій прикордонники застав. У 4.00 22 червня 1941 р. на заставу № 1 у селі Коритниця почався артилерійський обстріл. За словами старожилів села Радкевича Василя Максимовича, 1922 р. н., Панасюка Анатолія Миколайовича, 1928 р. н., Панасюк (Правденюк) Лідії Михайлівни, 1925 р. н., прикордонники повтікали, залишивши усе [3, 28–30].

Натомість Видраницька застава № 3 чинила опір німцям з 4.00 до 16.00 22.06.1941 р., керував обороною старшина Іван Пархоменко, на честь якого й перейменоване село Видранка на Пархоменкове й застава названа його іменем. У місті Володимирі-Волинському є вулиця імені Пархоменка.

Четверта застава і друга комендатура чинили опір, але ж проти танків гвинтівка і кулемет безсилі. Так було і з іншими заставами другої комендатури, яка не зробила жодного пострілу по німцях.

В. В. Платонов у книзі «Они первыми приняли удар» описує героїчні подвиги прикордонників, у т. ч. і В. Петрова [4, 57–65], як він один з кулеметом відбивав атаки німців, а коли закінчилися набої, то підірвав себе гранатою.

А ось житель села Лудин, член Асоціації волинських письменників ім. П. Чубинського Степан Куцай стверджує, що ніякого бою на заставі в с. Цуцнові не було. Прикордонники втекли під час першого артобстрілу, і В. Петров також утік і загинув біля с. Зимного. А зробив його героєм (а собі

орден Червоної Зірки) колишній начальник застави, молодший лейтенант М. Регинко, будучи капітаном у 1960-х роках, коли це було так модно [5].

Про те, що бою не було, стверджують жителі села Цуцнів Марія Калюга і оповідач Михайло Каретніков: «бою не було всі прикордонники втікали, не озираючись».

Зранку 23 червня 1941 р. по шосе Володимир-Волинський – Луцьк навпроти села Хобултова йшла німецька піхота, їхали мотоцикли, танки. Так вони йшли без бою, минаючи села, розташовані обабіч дороги: Хмелівка, Хмелів, Підгайці, Микуличі, що горіли під час обстрілу німецьких гармат, Яковичі, Березовичі й підвечір дійшли до села Війниця.

У селі Підгайці німці вбили трьох воїнів Червоної армії та місцевого жителя Шелеста Леонтія.

Навпроти Фалемич був залишений один танк Червоної Армії, ще один у Хмелеві (закінчилося пально), кілька танкеток між селами Микуличі – Яковичі – про це є свідчення місцевих жителів [6].

У село Березовичі боїв не було 22–24 червня 1941 р. 25 червня в домівках селян с. Березовичі розташувалися німецькі вояки. Так і було і на подвір'ї селянина Хомюка Нестора. До офіцерів підійшов чоловік у цивільному одязі й щось став говорити, позираючи на поле. Миттєво були вишикувані вояки зі зброєю. Офіцер віддав наказ, і вони побігли за хлів, на поле, де росла пшениця, перед цим загнавши господаря із сім'єю до льоху. На полі в пшениці було вбито 38 воїнів Червоної армії, офіцерів, також генерал-майора Алябушева і весь його штаб [7].

Як переконався читач, що бою в цих селах не було, хоча К. С. Москаленко у своїх мемуарах описує про бій, який відбувся неначе тут, у цих селах [8, 31].

Але цей бій був у селі Мовчанові...

З розповідей свідків, очевидців, оповідачів старожилів ми простежуємо, відновимо в пам'яті той бій, хоч приблизно порахуємо втрати німецькі та втрати Червоної армії в техніці та в живій силі.

Наводжу в скороченому варіанті.

Рухаючися по шосе в сторону Луцька, німецькі війська пройшли повз село Микуличі й далі без будь-якого супротиву поминули село Яковичі, Березовичі, Губин і під вечір 23 червня 1941 р. ввійшли в село Війниця, що розташувалось по обох сторонах шосейки і було за 25 км від Володимира-Волинського.

Щоб читачеві було більше зрозуміло про німецькі танки, їх кількість і характеристику та бойові якості, наведу оцінку, яку дає російський дослідник Ігор Бунич [1, 119].

«Из них собственно танками можно было назвать примерно 500 единиц «Т-IV» и около полуторы тысяч единиц танка «Т-III» остальные з натяжкой соответствовали разряду танкеток».

Отож у німців на 22.06.1941 р. середніх танків, тим більше важких, не було, а всього налічувалося до двох тисяч легких танків.

Німці вночі не воювали. Вони за ніч відпочили, а вранці, поспідавши, рушили далі по шосе на Луцьк. Над Холопичівським лісок кружляв німецький літак-розвідник. Тільки-но відійшовши від Війниці на якихось п'ять сотень метрів від села, німці побачили, як із Холопичівського лісу одна за другою виповзають танки Червоної армії. Їх було дуже багато. Вони зупинились, кілька разів стрільнули і, мабуть, щоб зберегти вояків і танки, відступили назад в село, звільняючи простір для німецької артилерії і літаків, що, неначе круки, кинулися бомбити позиції танків Червоної армії і розстрілювати з кулеметів все, що рухалось на землі. К. С. Москаленко у своїх мемуарах пише, що німці відступили під вогнем його гармат, але свідки про це чомусь не згадують. Безперервно стріляли німецька гармати по танках Червоної Армії, що знаходились перед Холопичівським лісом і в ньому, а німецькі літаки не давали змоги підняти голову від землі піхотинцю скошуючи, вогнем кулеметів і засипаючи бомбами. Горіли танки, машини дим закривав сонце і виїдав очі. Кругом смерть, жива смерть кружляла, ревіла, стріляла. Хаос, паніка, рятувався хто як міг, в основному втечею. Танка видно здалеку і з висоти, піхотинця важко виявити, але танкіст захищений бронєю, а піхотинець – беззахисний (тому їх останки ще знаходять і зараз, у 2011 р.).

Ця бойня тривала до після обіду 24 червня 1941 р. І коли вже, здавалося, було вибите все, що могло рухатися в таборі Червоної Армії вперед пішли німецькі танки, а за ними піхота.

Опору майже не було. Всі, хто міг рухатись, повтікали, залишилися мертві, важкопоранені або паралізовані зі страху. Дорога в Холопичівському лісі була забита спаленими, розбитими і залишеними неушкодженими танками Червоної армії. Їх спихали з дороги, відтягуючи. А ще були ями від вирв німецьких бомб. Потрібно вирівняти, розчистити.

У цьому, вважати, першому бою був смертельно поранений командир 22 механізованого корпусу генерал-майор С. М. Кондурасов [8, 31].

За свідченнями мешканців сіл Війниця, Мовчанів, Павловичі, Холопичі, Манькова в той день було залишено 2, 76 мм гармати без замків, не доїжджаючи перехрестя дороги в сторону Павловичі; біля лісу і в самому Холопичівському лісі і ген аж до с. Манькова до 50–70 танків, танкеток Червоної армії пошкодженими, спаленими, переважно так залишених без пального чи зі страху.

Зі слів цих же свідків і оповідачів встановлено, що в цьому бою було підбито 1–3 танки противника. І всі ці оповідачі та свідки вже дуже обурювалися, коли я їм нагадував, що можливо було навпаки. Жоден не сказав, що німецьких танків було знищено більше 3-х. Один сказав, що один, ще один – що 3, а всі решта – що 2: один великий німецький танк на в'їзді в ліс, і один малий не доїжджаючи до лісу, перед лісом.

Був залишений один танк Червоною армією перед Війницею справа біля мосту, ще один зліва села, якщо дивитись із села на край лісу, перед в'їздом у Холопичівський ліс скільки не відомо, а основне при дорозі, на дорозі й у самому Холопичівському лісі і далі біля дороги й на дорозі до самого села Манькова, а ще один танк, що об'їжджав ліс наліво і на його окраїні загруз у болоті, там був залишений.

Дуже дивне трактування теперішніх «оповідачів» про той бій, які пишуть, що було убито командира 22 мехкорпусу, був поранений командир 19-танкової дивізії, а ось танків червоної армії було 45 легкових Т-26 і 10 бронемашин, а в танковій дивізії було до 370 танків, то що командир дивізії наступав на німців без танків? Чи командир мехкорпусу?

Він залишився живим (це був командир 19-ї танкової дивізії генерал-майор Семенченко Кузьма Олександрович. – Я. Ц.). У цьому бою (першому. – Я. Ц.) було знищено, спалено і просто так залишено до 70 танків, танкеток, бронемашин Червоної армії» – ось так коротенько розповідав житель с. Затурці, вчитель, історик із 50-річним стажем Сегайда Харитон Пилипович. За цей бій, незважаючи на втрати, за затримку німців на один день К. С. Семенченку було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

А ще було багато танків залишено і побита між Холопичами і Маньковом у долині і, звичайно, за Війницею, перед холопичівським лісом.

Житель села Холопичі Гись Іван був призваний на збори, які проходив біля м. Володимира-Волинського, у с. Когильне.

Вони відступали через своє село. Він ішов повз свою хату, де дружина, діти, батьки. Кинув гвинтівку в жито і зайшов у хату до сім'ї. Це побачив офіцер-політрук, зайшов у хату і під пістолетом вивів з хати та, як дезертира, розстріляв перед очима сім'ї і солдатів. Відійшовши від села, ті вояки розстріляли офіцера, сказавши: ти нас усіх так розстріляєш. А самі розбіглись.

«Один танк тягнув гармату і застряг у болоті біля річки Турія. Так і залишився. Ще бачила дуже багато вбитих, поранених червоноармійців». Свідок Татачук Степанида Гнатівна.

Як стверджує Кузьма Анатолій Сергійович, 1927 р. н., с. Холопичі, «...танків було більшість за просто так залишених і було їх неменше 50 штук».

Під час цього бою в селі Мовчанові загинув Гаврилюк Петро, хлопець 19 років. Мама сиділа біля нього і плакала.

У Ляшка Самійла в садку (с. Павловичі) у садку Червона армія притягла на конях і поставили чотири 45 мм гармати. Німці побили всю обслугу, коней із літака.

Під Холопичівським лісом була залишена велика гармата, яку тягав трактор. Був збитий один німецький літак, який упав на колонії Пасека.

Як тільки в с. Павловичі зайшли німці, то забрали молодих хлопців і чоловіків, як вояків Червоної армії і погнали у Володимир-Волинський як полонених: Бугайчука Себастьяна, Гетьмана Каленика, Дацюка Івана, Краєвського Антона, що був легко пораненим, Лещука Івана, Резнічок Кирила, Тимощука Григорія, Тимощука Химка, Янчука Мирона Прокоповича.

Уже у Володимирі-Волинському німці розібралися і встановили, що це є прості селяни, і всіх відпустили, давши перепустки до села.

На цій місцевості, де проходили бої, було дуже багато побитих і поранених червоноармійців, а в піхотинця один захист – це окоп (в обороні), а в поході захисту немає.

А на розвилці доріг, як із шосе повертати на Павловичі, не доїжджаючи до місця, де пізніше був збудований цегляний завод, було дві могили і на них стояли березові хрести та висіли німецькі каски.

Уже після того, як німці пішли вперед на Луцьк і далі, німецькі спеціалісти і фольсдойчі кожний день збирали цілі танки Червоної армії, сортували і всіх своїм ходом відправляли на місця збору. Німецькі танкісти цінували танки Т-26 і Т-34 і перефарбувавши зірку на свастику, воювали на них проти червоноармійців аж ген до закінчення війни.

Під час бою згоріли двори Михайлюка, Лозинського Антона.

Біля Павловського кладовища, в проваллі, було вбито багато червоноармійців, а ще на хуторі Дрибковського-Тарасюка (недалеко, де нині цегляний завод). Записано зі слів Тарасюка Миколи, якому про це розповідав тато Михайло і мама Ганна.

Про побитих, спалених і залишених червоноармійцями танків розповів Ситник Василь Петрович, 1935 р.н. з Полтавської обл., с. Війниця у 1955 р., що чув про це з розповідей односельчан. Записано 03.11.2011р., з. 21, с. 27.

Війниця.

Свідчення Михайлика Василя Мефодійовича, 1931 р.н. записано 28.07.2011 р., з. 20, с. 155.

Свідок Умриш Петро Миколайович, 1923 р. н. с. Тнятин на Львівщині: коли він у 1945 р. з Німеччини прибув у с. Війницю, то ще застав побитого танка біля моста, як їхати з Володимира-Волинського до Війниці і багато спалених у Холопичівському лісі.

Запис 03.11.2011р. з. 21, с. 28: за побиті й спалені та залишені танки Червоної армії підтверджує жителька с. Війниця Чмир Надія, 1929 р. н. там само.

За с. Мовчанів розповіли: оповідач Сегейда Харитон Пилипович, 1930 р. н. Запис 13.07.2011 р., з. 20, с. 138. с. Затурці.

Оповідач Михалюк Володимир Антонович, 1937 р. н., з. 20, с. 141.

Свідок Качан Антон Павлович, 1931 р. н. Запис 18.07.2011 р., з. 20, с. 141, 142.

Оповідач Малицький Ростислав Костянтинівич, 1940 р, який повторював слова старожилів Логвиновича Володимира Кириловича 1911 р. н. і Пташука Артема. Запис 18.07.2011 р., з. 20, с. 143.

Свідок Куляк Ліда Миколаївна, 1931 р. н. 18.07.2011 р., з. 20, с. 143,144.

За село Павловичі розповіли: свідок Нерода Кузьма Гнатович, 1928 р. н., 25.07.2011 р., з. 20, с. 152. Свідок Янчук Василь Миронович, 1932 р. н. 25.07.2011 р., з. 20, с. 153–154.

За село Холопичі розповіли: оповідач Цаль Віра Матвіївна, 1922 р. н., 21.07.2011 р., з. 20, с. 145. Оповідач Дацюк Олександр Якович, 1955 р. н. «Моя мама, Лідія Михайлівна, розповідала, що німецьких танків було підбито два, а Червоної армії дуже багато, ще одна гармата залишена, як ото на Кисилин їхати». 21.07.2011 р., з. 20, с. 145.

Свідок Прокуда Галина Якимівна, 1930 р. н. 21.07.2011 р., з. 20, с. 146.

Свідок Лучак Євгеній Улянович, 1930 р. н., 21.07.2011 р., з. 20, с. 146.

Свідок Табачук Степанида Гнатівна, 1929 р. н., 21.07.2011 р., з. 20, с.148.

Свідок Поліщук Віктор Олександрович, 1929 р. н., 21.07.2011 р., з. 20, с. 149.

Свідок Кузьма Анатолій Сергійович, 1927 р. н. «...було залишено до 50 штук танків Червоної армії, один танк дуже великий з довгою гарматою. Він не був підбитий, а просто залишений...» 23.07.2011 р., з. 20, с. 150.

Хочеться подякувати людям, які допомагали мені добрими порадами, відшукували старожилів, своєю добротою сприяли пошуковій роботі – це голова Війницької сільської ради Базар Мирослав Богданович, жителям села: Кушпіру Олегу Григоровичу і Тарасюк Миколі Михайловичу; мешканцю с.Павловичі Прокуді Віталію Олексійовичу; голові Холопичівської сільської ради Грицюку Миколі Володимировичу та зав.бібліотекою Годневській Любові Миколаївні, яка півдня ходила зі мною селом, заходячи до всіх людей старшого віку.

Вдячний всім хто брав участь в цій благодійній справі написання правдивої історії рідного краю.

Свідок Мартинюк Петро Пилипович, 1922 р. н., мешканець с. Роговичі Локачинського р-ну стверджував, що бачив, як фельддойчі з Локач їздили у Війницю – Мовчанів-Холопичі допомагати німецьким танкістам збирати цілі танки залишені Червоною армією та такі, які можна відремонтувати... Запис 12.07.2011 р. з. 20, с. 135.

«Розчистивши дорогу від підбитих і залишених танків Червоної армії від села Мовчанів до села Маньків, німці тут заночували, а вранці 25 червня 1941 року вирушили на Затурці. Спереду повзли

два танки і тільки вони показалися з долини біля польського кладовища, як пролунав постріл з важкого танка Червоної армії, що був у Затурцях. Німецький танк завмер. Другий танк спішно дав задній хід. І тут же миттєво почався обстріл німецькими гарматами танка Червоної армії і села, де спалахнули пожежі. Через якихось півгодини рушили німецькі танки. Вони проминули палаючі Затурці і продовжили хід далі – на Луцьк, але в селі Юнівка їх вже чекали гармати першої проти-танкової бригади генерал-майора К. С. Москаленка.

Гармати були розташовані підковою і німецькі танки ввійшли в неї. Справа, на підвищенні, у садках с. Юнівка стояли три гармати, посередині, при дорозі – 2, зліва, на хуторі Пожарки – 3. Тільки німецькі танки підійшли на гарматний постріл, як по них відкрили вогонь з трьох сторін гармати Червоної армії. Німці відповіли. Почався бій, який тривав зо дві години. Першими були знищені гармати, які були розташовані по садках селян Юнівки, загинула вся обслуга, але перед ними було підбито два німецьких танки – в одного розбито гусеницю, а другий – пробитий снарядом.

Навпроти, по дорозі, стояв підбитий німецький танк, а біля хутора Пожарки стояв ще один підбитий німецький танк, а три згоріли разом з екіпажами.

Під час цього бою інша група німецьких танків обійшла побоїще зліва, через село Сирники і направилася на Торчин і далі на Луцьк.

Потрібно сказати, що після перших пострілів гармат Червоної армії по них почали стріляти німецькі гармати із Затурців. Після того, як бій затих, німці зразу наказали селянам поховати убитих воїнів Червоної Армії. А вже через день-другий сільські хлопчачки розглядали гармати, крутили, що можна, побачили якийсь шнурок і смикнули за нього. Пролунав постріл, що на смерть перелякав і дітей, і дорослих.

Був залишений один великий танк Червоної армії з величезною на ньому гарматою, на кінці якої був великий компенсатор. Ото радості було для одинадцятирічного Харитона Сегейди, його молодшого брата, та Йосипа Кочмарука, коли вони залізли всередину, крутили ручки, а гармата поверталася – то вліво, то вправо. Аж тут у люк заглядає німець і пальцем показує й говорить «Ком, ком». Хлопці ні живі, ні мертві вилізли і стали біля гусениці. Німець почитав їм мораль, хоч, вони, звичайно, нічого не зрозуміли, але здогадувалися. А німецькі офіцери сміялися і фотографували все це, сидячи в авто. Через кілька днів німці гармати і цілі танки, які йшли своїм ходом, забрали.

Свідчення Сегейди Харитона Пилиповича, 1930 р. н., записано Ярославом Царуком 13.07.2011 року, з. 20, с. 136–138.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Пора вже донести читачам правду про початок Другої світової війни і її наслідки, хто її розпочав і хто мав перевагу, хто переміг і якою ціною. Серед перспектив подальших досліджень слід відзначити потребу об'єктивного висвітлення питань початку Другої світової війни на теренах Волині.

Список використаних джерел та літератури

1. Буніч И. Операція «Гроза», ошибка Сталина / И. Буніч. – М. : ЯУЗА-ЭКСМО, 2005. – С. 577.
2. Голос України. – 2011. – № 161. – 1 верес.
3. Свідчення зап. 14.02.2012 р., зошит 21. С. 28–30 (далі зошит – з., сторінка – с.).
4. Платонов В. В. Они первыми приняли удар / В. В. Платонов. – М., 1969. – С. 57–65.
5. Куцай С. Так починалась війна / С. Куцай // Слово правди. – 2005. – 5 лип.
6. Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської обл.), ф. р., 3494, оп. 1, спр. 15, арк. 1 ; с. Хобултова – Гришук Володимир Якович, 1929 р. н., Поліщук Сергій Никифорович, зап. 10.08.2011 р. Ярославом Царуком, з. 20, с. 160–161 ; с. Підгайці – Держархів Волинської обл., ф. р. 3494, оп. 1, спр. 9, арк. 46 ; Шелест (Бондарук) Софії Устимівни, 1934 р. н., 10.02.2011 р., з. 20, с. 161–162 ; с. Житані – Лещук Іван Мойсейович, 1923 р. н., Лещук (Глова) Марія Олександрівна, 1931 р. н., 10.08.2011 р., з. 20, с. 165 ; с. Хмелівка – Грабарчук Надія Іванівна, 1922 р. н., Литвинчук Андрій Іванович, 1923 р. н., записано 10.08.2011 р., з. 20, с. 165 ; с. Хмелів – Маслюк Іван Михайлович, 1920 р. н., 10.08.2011 р., з. 20, с. 163 ; с. Микулічі – Гулюк Іван Данилович, 1927 р. н.
7. Хомюк М. Н. Через зрадника загинув генерал-майор Алябушев / М. Н. Хомюк // Слово правди. – 2011. – № 26. – 30 черв.
8. Москаленко К. С. На південно-західному напрямі 1941–1943 / К. С. Москаленко. – К., 1984. – С. 31.
9. Свідки із сіл: Війниця – с. 9 ; Мовчанів – с. 10 ; Павловичі – с. 10 ; Холопичі – с. 10 ; Затурці ; Маньків.